

TMS 39 KAPSAMINDA FİNANSAL VARLIKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE DEĞERLEMESİ: BORSA İSTANBUL 100 ENDEKSİNDEKİ ŞİRKETLERİN UYGULAMALARI

Öğr. Gör. Dr. Gülsün İŞSEVEROĞLU

Uludağ Üniversitesi, Mustafakemalpaşa Meslek Yüksekokulu (gisever@uludag.edu.tr)

ÖZET

Çalışmada, Borsa İstanbul 100 endeksindeki şirketlerin finansal araçlarını TMS 39'a uygun olarak gerçeğe uygun değerle değerlemeleri ve raporlamaları konusundaki uygulamaları araştırılmıştır. Bu amaçla, Borsa İstanbul 100 endeksindeki mali sektörlerdeki şirketler hariç imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, eğitim, sağlık, spor, ulaştırma haberleşme ve depolama sektörlerindeki toplam 56 şirketin mali tabloları 2005-2012 yılları itibari ile incelenmiştir. Bunlardan, 37 şirket finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerlememiştir. 19 şirket ise, finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerlemekte ve değerlendirme farklarını özkaynaklarda raporlamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Finansal Varlıklar, Gerçeğe Uygun Değer, Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi.

CLASSIFICATION AND VALUATION OF FINANCIAL ASSETS UNDER TMS 39: ISTANBUL STOCK EXCHANGE 100 INDEX COMPANIES' APPLICATIONS

ABSTRACT

In the study, valuation of financial instruments of companies in Istanbul Stock Exchange 100 index measured at fair value in accordance with TMS 39, reporting on the practices have been investigated. To this end, in Istanbul Stock Exchange 100 Index, excluding the financial sector companies in manufacturing, wholesale and retail trade, education, health, fitness, transportation, storage and communications sectors with a total of 56 company's financial statements as of the years 2005 to 2012 were examined. Of these, 37 companies haven't measured their valuation of financial assets at fair value. 19 companies, have measured their financial assets at fair value and have reported differences in equity capital.

Keywords: Financial Asset, Fair Value, Fair Value Accounting.

1. Giriş

Türkiye Muhasebe Standartları/Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TMS/ TFRS) belli kavramlar ve ilkeler doğrultusunda finansal tabloların gerçeğe uygun biçimde sunulmasını düzenlemektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları/ Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UMS/UFRS) paralelindeki TMS/TFRS’ler 2005 yılında Sermaye Piyasası Kanunu’na (SPK) tabi işletmeler tarafından zorunlu olarak uygulamaya konmuştur. Finansal raporlamanın temel hedef kitlesi, Kavramsal Çerçeve’de açıkça ifade edildiği gibi “yatırımcılar”dır. TFRS’lerin uygulamaya geçmesi ile temel finansman kaynağı olarak görülen yatırımcıların işletmeyle ilgili bilgi ihtiyaçlarının karşılanması diğer tüm kullanıcılardan daha önemli görülmektedir. Amaç, yatırımcılara sağlanan bilginin onların gelecekle ilgili karar almalarına ve geçmişte verdikleri kararlarını değerlendirmelerine yardımcı olmaktır. TMS/TFRS’nin değerlendirme ilkelerine göre hazırlanan finansal tablolar, işletmenin değerini ve özkaynaklarını daha iyi yansıtan bilgiler içermektedir.

Finansal varlıklar gerçeğe uygun değerle değerlendirildiğinde, geçmişteki piyasa koşullarını ve beklentilerini gösteren güncelliğini kaybetmiş tarihi maliyet rakamlarının ifade ettiği bilgiden çok daha üstün bir bilgi sağlaması beklenmektedir (Poon, 2004: 39-41). Böylece, finansal raporlar, yatırımcılara varlık ve borçların mevcut piyasa değerleri konusunda yararlı bilgi sunmasına da katkıda bulunur (Brandon, 2004: 4). Sermayenin arz ve talebini oluşturan finansal varlıkların TMS/ TFRS çerçevesinde ölçülmesi ve raporlanması ile ilgili birden fazla standart bulunmakla birlikte TMS 39’un amacı; finansal varlıkların, finansal borçların muhasebeleştirme ve ölçülmesine yönelik ilkeleri belirlemektir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu finansal araçların muhasebeleştirilme ve ölçüm esaslarına ilişkin olarak, karmaşık olduğu için eleştirilen UMS 39’un yerini alacak ve 1 Ocak 2015 tarihi itibarıyla uygulamaya girecek UFRS 9’u yayınlamıştır. Erken uygulamasına izin verilen UFRS 9 paralelindeki TFRS 9 ülkemizde henüz yaygın olarak kullanılmadığından, 2005 yılından bu yana standartlara uygun raporlama yapan Borsa İstanbul 100 kapsamındaki işletmelerin 2005- 2012 yılları arasındaki finansal araçların raporlanması konusundaki uygulamaları çalışmamızda TMS 39 esas alınarak incelenmiştir. Çalışmamız “TMS 32: Finansal Araçlar: Sunum” standardındaki finansal varlık tanımı kapsamı ile sınırlandırılmıştır. TMS 39’da finansal varlıkların maliyet bedeli, itfa edilmiş maliyet veya gerçeğe uygun değer ile ölçülmesi ve varlıklara ilişkin kazanç veya kayıpların gelir tablosu veya özkaynaklarda raporlanmasına ilişkin ilkeler belirlenmektedir.

Çalışmanın amacı; Türkiye’de Borsa İstanbul 100 endeksinde faaliyet gösteren şirketlerin finansal varlıklarının TMS 39’a göre değerlendirme uygulamalarının incelenerek, gerçeğe uygun değer kullanılması sonucu ortaya çıkan değer artış ve azalışlarının nerede raporlandığını araştırmaktır. Bu amaçla, öncelikle TMS 39 kapsamında finansal araçların sınıflandırılması, değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise, Borsa İstanbul 100 endeksindeki mali sektördeki şirketler hariç, imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, eğitim sağlık spor, ulaştırma haberleşme ve depolama sektörlerindeki 63 şirketten finansal tablo verilerine web sayfasından ulaşılabilen 56 şirket araştırma kapsamına alınmıştır. Mali sektörde faaliyet gösteren firmaların finansal yapıları ve muhasebe uygulamaları özellik arz ettğinden araştırma dışında tutulmuştur. Değerlemeye alınan 56 şirketin 2005-2012 yıllarına ait finansal tabloları incelenmiş ve bunlardan 19 şirketin finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerledikleri ve değerlendirme farklarını özkaynaklardaki değerlendirme fonunda tuttukları, sermayeye ilave etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

2. TMS 39 Kapsamında Finansal Araçların Sınıflandırılması

TMS 39'un amacı, bir işletmenin finansal tablolarında finansal varlıklar hakkında kayda alma, değerlendirme, kayıt dışı bırakma ve açıklanacak bilgiler konusundaki ilkeleri oluşturmaktır. Standart, satın alındıkları tarihten itibaren bazı finansal varlıkların amaçlarına göre sınıflandırılmasını ve bu sınıflandırmaya bağlı olarak da değişik yöntemlerle değerlemesini öngörmektedir. Standart, sınıflandırmalar arasında yapılacak transferlere bazı önemli kısıtlamalar getirdiğinden bu sınıflandırmanın doğru yapılması büyük önem arz etmektedir (Peri, 2000:39).

İki bölümden oluşan standardın ilk bölümünde, finansal varlıkların finansal tablolara alınması, finansal tablolardan çıkarılması ile ilgili ilkeler açıklanmıştır. İkinci bölümde ise; finansal varlıkların değerlendirilmesi, müteakip değerlendirilmesi, varlıklardaki değer düşüklüğü, kazanç ve kayıplar hakkındaki ilkeler belirtilmiştir. Standartta finansal varlıklar dört grupta sınıflandırılmıştır (TMS 39 paragraf 9).

- a. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Aktarılan Finansal Varlıklar (Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar)
- b. Vadeye Kadar Elde Tutulan Varlıklar
- c. Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar
- d. Kredi ve alacaklar

Çalışmada, kredi ve alacakların dışındaki finansal varlıklar üzerinde durulduğundan aşağıda ilk üç grup hakkında açıklamalar bulunmaktadır.

a. Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar

Alım satım amaçlı finansal varlıklar; fon fazlasını değerlendirmek ve kısa vadeli dalgalanmalardan kar sağlamak amacıyla edinilen spekülatif yatırımlardır (TMS 39 paragraf 9). İşletme tarafından satmak veya geri satın almak ve kısa vadeli kar elde etmek amacıyla edinilen veya bir türev aracı içeren (riskten korunma amaçlı araçlar olarak belirlenen türev araçlar hariç) finansal araçlar alım-satım amaçlı olarak sınıflandırılır. Ülkemiz uygulamaları açısından bakıldığında kısa vadeli fon transferi için kullanılan para piyasası araçları, (tahvil, hisse senetleri bono gibi varlıklar) bu grup içinde sınıflandırılabilir. Ayrıca, forward, futures, option ve swap gibi türev finansal araçlar da koruma amaçlı olmadıkça spekülatif gelir amaçlı finansal varlık olarak kabul edildiğinden bu grup içinde yer almaktadır.

b. Vadeye Kadar Elde Tutulacak Finansal Varlıklar

İşletmenin vade tarihine kadar elinde tutma niyetinde ve yeteneğinde olduğu, sabit veya belirlenebilir nitelikte ödemeler içeren ve sabit bir vadesi bulunan diğer finansal varlık sınıflandırmalarının dışında kalan ve türev olmayan finansal varlıklar, vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar olarak sınıflandırılmıştır. Hazine bonusu, devlet tahvili gibi finansal varlıklar bu grupta değerlendirilebilir (TMS 39 paragraf 9). Bir finansal varlığın, "vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler" grubuna alınması niyeti ve olanağı, bu varlıkların sadece ilk muhasebeleştirme aşamasında değil, her bilanço döneminde dikkate alınmasını gerektirmektedir (TMS 39 uygulama rehberi 25).

Standart, bir finansal varlığın “vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet” olarak kabul edilebilmesi için işletmenin bu finansal varlığı vadesine kadar elde tutma niyetinin ve imkanının bulunmasına dikkat çekmekte ancak, vadeye kadar elde tutulacak varlıkların vadeden önce satılması halinde söz konusu varlıklarda vadeye kadar saklama niyetinin ihlal edilmiş sayılmayacağı aşağıdaki istisnai durumlara da yer vermektedir (TMS 39 paragraf 9).

- (i) Piyasa faiz oranlarındaki değişikliklerin finansal varlığın gerçeğe uygun değerinde önemli bir etkisi olmayacağı, vade tarihine veya finansal varlığın geri çağırılma tarihine çok yakın (örneğin vadesine 3 aydan daha az bir süre kalan) satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri;
- (ii) Önceden belirlenmiş ödemeler veya peşin ödemeler yoluyla finansal varlığın orjinal değerinin tamamına yakın bir kısmının tahsil edilmesinden sonra yapılan satış veya yeniden sınıflandırma işlemleri;
- (iii) İşletmenin kontrolünde olmayan, tekrarı olmayan ve önceden makul bir biçimde tahmin edilemeyen bir durumun gerçekleşmesi nedeniyle yapılan satışlar.

Bir işletme cari yıl veya son iki yıl içerisinde, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarının önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını vadesinden önce (vadeye kadar elde tutulacak yatırımların toplamına kıyasla önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını) satmış veya yeniden sınıflandırmış olması durumunda, söz konusu işletme hiçbir bir finansal varlığını vadeye kadar elde tutulacak yatırım olarak sınıflandırmaz (TMS 39 paragraf 9).

Standartta göre; işletmenin, sabit vadeye sahip bir finansal varlığı, vadesine kadar finanse edecek güce sahip olmaması ve bu finansal yatırımın vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymetler grubunda yer almasını ortadan kaldıracak hukuksal veya başka kısıtlamaların oluşması durumunda, söz konusu varlık vadeye kadar elde tutulacak menkul kıymet olma özelliğini kaybeder.

c. Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar

Likidite ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak veya faiz oranlarındaki değişimler nedeniyle satılabilecek olan ve belirli bir süre gözetilmeksizin elde tutulan ancak spekülasyon amaçla alınmayan finansal varlıklar, satılmaya hazır finansal varlıklar olarak sınıflandırılmıştır.

Satılmaya hazır finansal varlıklar, satılmaya hazır olarak tanımlanan veya işletme kaynaklı krediler ve alacaklar, vadeye kadar elde tutulacak yatırım veya gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlık olarak sınıflandırılmayan türev olmayan finansal varlıklardan oluşmaktadır (TMS39 paragraf 9). Spekülasyon gelir amaçlı olarak sınıflandırılan finansal varlıklar (alım–satım amaçlı) ile satılabilir finansal varlıklar benzer gibi görünmekle birlikte; edinme amacı ve sağladıkları getiri açısından farklılık arz etmektedir.

Konsolidasyon kapsamında olmayan ve önemli etkinliğinin bulunmadığı veya fon transferinde sınırlamalar bulunduğu için özkaynak yöntemine göre değerlendirilmeyen bağlı ortaklıklar, iştirakler ve vade sonuna kadar elde tutma amacı ile edinilmeyen bağlı menkul kıymetler, satılmaya hazır menkul kıymetler kapsamında düşünülmelidir (Akdoğan, 2001:61-78). Geçici bir süre atıl fonu olup, bu tutarla spekülasyona girmeden belirli bir süre sabit gelir elde etmek için uzun vadeli tahvil kısa bir süre için alan bir işletmenin durumu örnek olarak verilebilir (Altay, 2002:86).

3. Finansal Varlıkların Değerlemesi

Yeterli ve güvenilir finansal bilgi akışı, muhasebede kayıt ve değerlendirme esaslarının (ölçülerinin) güvenilirliği ve doğruluğuna bağlıdır. Değerleme, işletmelerin finansal durumlarını ve faaliyet sonuçlarını etkilemekte ve kullanılan değerlendirme esasına göre de farklı büyüklükte kâr rakamına ulaşılabilmektedir (Akdoğan & Aydın 1987:418). Değerlemede farklı bir ölçüğün kullanılması hem bilançoda hem de gelir tablosunda yer alan tutarların farklılaşmasına neden olabileceğinden muhasebenin objektif ve gerçeğe uygun bilgiler sunma sorumluluğu değerlemeyi daha da önemli hale getirmektedir.

Varlık ve borçlara uygulanan değerlendirme esasları varlık ve borçların özelliklerine göre farklılık gösterir. Bununla birlikte, farklı amaçlar için aynı cins varlıkların değerlendirilmesinde farklı değerlendirme esaslarının kullanılması da mümkündür (Tokay vd., 2005:6). Kullanılan değerlendirme esasları farklı şekillerde sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Bu kapsamda, finansal tablo unsurlarının değerlendirilmesi ile ilgili olarak standartlarda beş temel ölçümleme esasına yer verilmiştir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özerhan Akbulut, 2008:8).

- Maliyet bedeli (Tarihi maliyet)
- Cari maliyet (Yenileme maliyeti)
- Gerçekleşebilir değer (İtfa değeri)
- Gerçeğe uygun değer (Makul Değer)
- Kullanım değeri (Bugünkü değer)

3.1. TMS 39'a Göre Finansal Varlıkların Alım İşlemlerinde Değerleme

TMS 39'da finansal varlıkların alım işlemleri alış maliyetine göre yapılır. TMS/TFRS'ler için Kavramsal Çerçeve paragraf 100'de varlıkların tarihi maliyetinin, varlıkların elde edildikleri tarihte alımları için ödenen nakit veya nakit benzerlerinin tutarları veya onlara karşılık verilen varlıkların piyasa değeri olduğunu belirtmektedir.

Finansal varlıkların alış fiyatıyla birlikte alışla ilgili olarak yapılan alış giderleri, finansal varlığın veya yükümlülüğün edinilmesi veya elden çıkarılması ile direkt olarak ilişkili olan ek maliyetlerdir. Standartta göre alış giderleri; aracı kurumlara, danışmalara, aracılar ve dağıtıcılara ödenmesi gereken ücret ve komisyonlarla, aracı kurum ve borsalar tarafından ödenen transfer ve gümrük vergilerini içerir. Ancak, finansman gideri, faiz, borçlanmadan doğan prim ve iskontolar alış gideri olarak kabul edilmeyerek maliyete dahil edilmez, dönem gideri olarak muhasebeleştirilir.¹

3.2. TMS 39'a Göre Finansal Varlıkları Elden Çıkarmada Değerleme

Şirketler, finansal varlık veya yükümlülükleri, ilgili finansal araç sözleşmelerine taraf olduğu takdirde bilançosuna yansıtılmaktadır. Şirketler finansal varlığın tamamını veya bir kısmını, sadece söz konusu varlıkların konu olduğu sözleşmeden doğan haklar üzerindeki kontrolünü kaybettiği zaman, diğer bir deyişle, yükümlülüğü ortadan kalkar, iptal edilir veya zaman aşımına uğrar ise, kayıttan çıkarılır (TMS 39 paragraf 17-21). İşletme finansal varlığının sadece bir bölümünü diğer işletmelere devrediyorsa, finansal varlık, satış anındaki gerçeğe

¹ Daha ayrıntılı açıklama Ek A paragraf UR 13

uygun değeri ile değerlendirilir ve bu tespit edilen değer alıkonulan kısım ile satılan kısım arasında dengeli bir şekilde paylaşılır. Örneğin; tahvilin anapara ve faiz ödemelerinin ayrılarak bunların bir kısmının satılması halinde, tahvilin gerçeğe uygun değeri, satılan kısım ile elde kalan kısım arasında dengeli bir şekilde paylaşılır. Kar/zarar satılan kısmın getirdiği kazançta göre kaydedilir(TFS 39 paragraf 27).

Tablo1’de TMS 39 ‘a göre finansal varlık sınıfları ve bu varlıkların elde edilmelerinde, dönem içinde ve elden çıkarmada değerlemeleri ve değerlendirme farklarının finansal raporlardaki sunumu yer almaktadır.

Tablo 1: TMS 39’a Göre Finansal Varlıkların Sınıflandırılması ve Değerleme Yaklaşımı

	Alışta	Dönem içinde		Elden Çıkarmada
		Değerleme	Değerleme Farkı	
Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar	İlk muhasebeleştirmede, gerçeğe uygun değer olarak piyasa alış fiyatı.Gerçeğe uygun değere işlem maliyetleri ilave edilmez.	Gerçeğe Uygun Değer	Gelir Tablosunda	Gelir Tablosunda raporlanır.
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Finansal Varlıklar	İlk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değer olarak piyasa alış fiyatı. İşlem maliyetleri gerçeğe uygun değere dahil edilir.	Etkin faiz oranı kullanılarak itfa edilmiş maliyetleri üzerinden	Gelir Tablosunda	Gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilerek oluşan fark öz kaynak veya sonuç hesaplarına kaydedilir.
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar	İlk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değer olarak piyasa alış fiyatı. İlgili finansal varlığın edinimi yüklenimi ile doğrudan ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri de söz konusu gerçeğe uygun değere ilave edilir.(paragraf madde 43)	Tespit edilebilenler gerçeğe uygun değer ile Tespit edilemeyenler Maliyet değeri ile	Öz kaynaklarda	Gelir Tablosunda Raporlanır. Gerçeğe uygun değer farkları dönemin gelir ve gider hesapları ile ilişkilendirilir

3.3. Finansal Varlıkları Yeniden Sınıflama ve Değerleme

Finansal varlıkları yeniden sınıflandırma durumunda değerlemenin nasıl yapılacağına standartta yer verilmiştir (TMS 39 paragraf 50-54). Standarda göre;

a. Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Yansıtılan Finansal Varlık Olarak Yeniden Sınıflandırma Durumunda;

İşletme, elinde tuttuğu veya kendisinin düzenlediği bir finansal aracı, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında bir başka grupta yeniden sınıflandırmayacağı gibi, ilk muhasebeleştirme sırasında gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan olarak sınıfladığı bir finansal aracı, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında bir grupta yeniden sınıflandırmaz (TMS 39. madde 50 a ve b). Ancak 50(c) paragrafının uygulandığı bir finansal varlık, (bir sigorta işletmesinin, TFRS 4'ün 45 inci paragrafı uyarınca muhasebe politikalarını değiştirmesi sonucunda finansal varlıkların yeniden sınıflandırılması.) sadece istisnai durumlarda, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında bir başka grupta yeniden sınıflandırılabilir.

b. Vadeye Kadar Elde Tutulacak Finansal Varlık Olarak Yeniden Sınıflama Durumunda;

İşletmenin bir finansal varlığı, gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık grubu dışında ya da satılmaya hazır finansal varlık grubu dışında yeniden sınıflandırması durumunda, söz konusu finansal varlık yeniden sınıflandırma tarihindeki gerçeğe uygun değeri üzerinden yeni grubuna kaydedilir. Bu durumda daha önce gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık için kâr veya zararda muhasebeleştirilmiş bulunan kazanç ya da kayıp tutarları yeniden sınıflandırma durumunda iptal edilmez. Finansal varlığın yeniden sınıflandırma tarihindeki gerçeğe uygun değeri, söz konusu varlığın, yerine göre, yeni maliyetini ya da itfa edilmiş maliyetini oluşturur (TMS 39 paragraf 50 F).

Satılmaya hazır finansal varlık grubundan çıkarılmak suretiyle yeniden sınıflandırılma yapılan ancak, vadesi sabit olmayan finansal varlıklar için daha önce diğer kapsamlı gelir içerisinde (özkaynaklar içerisinde) muhasebeleştirilmiş olan kazanç ya da kayıp tutarları, yeniden sınıflandırma düzeltilmesi olarak özkaynaklardan çıkarılarak kar veya zarar içerisinde yeniden gösterilir. Paragraf 55 (b) göre yenilenen finansal varlığın sabit bir vadesinin bulunması durumunda ise, sözü edilen kazanç veya kayıp, yatırımın geriye kalan ömrü boyunca etkin faiz yöntemi kullanılarak kâr veya zararda itfa edilir. Varlığın itfa edilmiş yeni değeri ile vadesinde elde edilecek değeri arasındaki farklar ise, bir prim veya indirimin itfa edilmesine benzer şekilde, ilgili finansal varlığın geriye kalan ömrü boyunca etkin faiz yöntemi kullanılarak itfa edilir (TMS 39 paragraf 54 (a)).

c. Satılmaya Hazır Finansal Varlık Olarak Yeniden Sınıflama Durumunda;

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımların elde tutma niyet veya imkanının değişmesi durumunda, satılmaya hazır yatırım olarak yeniden sınıflandırılır ve gerçeğe uygun değerinden ölçülür. Yeniden sınıflandırılan söz konusu yatırımın defter değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki fark, diğer kapsamlı gelir içinde muhasebeleştirilir (paragraf 51 ve 55 b). Ayrıca, standart bir işletmenin cari yıl veya son iki yıl içerisinde, vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarının önemsiz sayılacak tutarından fazla bir tutarını paragraf 9'a göre belirtilen koşulların dışında vadesinden önce satması veya yeniden sınıflandırmış olması durumunda geriye kalan vadeye kadar elde tutulacak yatırımların tamamını satılmaya hazır yatırım olarak yeniden sınıflandırmaktadır (paragraf 52). Bu durumda, bunların defter değeri ile gerçeğe

uygun değerleri arasındaki fark, Paragraf 55(b)'ye uygun olarak söz konusu finansal varlık finansal durum tablosu (*bilanço*) dışı bırakılıncaya kadar diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilir.

3.4. Finansal Varlıkların Değerlemesinde Kullanılan Gerçeğe Uygun Değer

TMS 39 “Finansal Araçlar, Muhasebeleştirme ve Ölçme” Standardında gerçeğe uygun değer, “karşılıklı pazarlık ortamında bilgili ve istekli gruplar arasında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutar” olarak tanımlanmıştır.

TMS/IFRS’lerdeki bir çok düzenleme, gerçeğe uygun değer kullanılması gerektiği kılmalıdır. Gerçeğe uygun değeri esas olarak düzenlenecek finansal tabloların, kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını daha iyi karşılayacağı yönünde bir eğilim söz konusudur (Gücenme, 2007:14).

Geleneksel muhasebe, geçmiş işlemlere ve tarihi maliyet esasına dayandığı için, finansal tabloların sadece tarihi maliyet esasına dayalı olarak hazırlanması, muhasebede oluşan bilgileri çoğu zaman anlamsızlaştırmakta ve finansal tablo kullanıcılarını yanlış kararlar almaya sevk etmektedir. İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmelerin yarattığı küreselleşme olgusu, işletmelerin finansal tablolarını gerçeğe uygun değer yaklaşımına göre hazırlamalarına yol açmaktadır. Ayrıca, son yıllarda yaşanan farklı büyüklükteki finansal kriz ve muhasebe skandallarının da gerçeğe uygun değer yaklaşımının benimsenmesinde etkili olduğu söylenebilir (Tokay vd., 2005:11-12). Gerçeğe uygun değeri, tarihi maliyetten ayıran en önemli fark, gerçeğe uygun değer hesaplanmasında gelecekteki değerlerin de dikkate alınmasıdır (Özkan & Terzi, 2009:19).

Gerçeğe uygun değer, doğru ve yasal olan değer kavramlarının dışında bir kavramdır. Doğru ve yasalara uygun olarak açıklanan bir değer, gerçeğe uygun değer olmayabilir. Bu yaklaşım, finansal tablo düzenleyicisi olan muhasebe yöneticilerini, tekdüze kurallara uymak yerine kendi yargılarını kullanma imkanını artırmaktadır. Ancak, gerçeğe uygun değer belirsiz bir kavram olması muhasebe yöneticilerine tanınan esnekliğin kötüye kullanılmasına da yol açabilmektedir (Şensoy, 2003:3-4). Finansal varlığın gerçeğe uygun değeri ile ilgili tahminlerdeki değişkenlik makul bir şekilde değerlendirilebiliyor ve gerçeğe uygun değer hesaplanmasında kullanılıyorsa, varlıkların gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebildiği kabul edilir.

Gerçeğe uygun değer güvenli olduğu durumlar;

- Aktif bir kamu menkul kıymet piyasasında yayınlanmış fiyatı olan bir finansal varlığın,
- Bağımsız bir derecelendirme kuruluşu tarafından nakit akışları tahmin edilmiş bir finansal varlığın ve
- Uygun değerlendirme modelinin bulunduğu ve bu modele bilgi girişinin aktif piyasadan sağlandığı durumda gerçek değer güvenle ölçülebildiği bir finansal varlığın bulunduğu durumlardır (Örten, 2006:71-124).

Bir finansal varlığın piyasası aktif bir piyasa değilse, güvenilir bir gerçeğe uygun değer elde etmek için, bir değerlendirme yöntemi kullanılır. Bunun için, ilgili araçla büyük ölçüde benzer olan başka bir araca ilişkin gerçeğe uygun değer referans alınması indirgenmiş (iskonto edilmiş) nakit akışları analizi ve opsiyon fiyatlama modelleri uygulanabilir (TMS 39 UR 74).

Finansal varlığın bütünü için piyasa fiyatı tespit edilemiyor ancak parçaları için piyasa fiyatı belirlenebiliyorsa bu varlığın parçalarının piyasa fiyatları dikkate alınır ve bütünü için gerçeğe uygun değer hesaplanır. Bir finansal varlığın kendisinin değil de benzerlerinin piyasası varsa bu durumda, finansal varlığın gerçeğe uygun değeri benzerinin piyasa fiyatına göre oluşturulur.

4. Finansal Varlıkların Değerlemesi

Finansal varlıkların ilk kayıtları gerçeğe uygun değerini gösteren maliyet bedeli ile gerçekleştirilir. Dönem sonlarında finansal varlıklara içinde buldukları gruba göre değerlendirme ölçüsü uygulanır.

a. Alım Satım Amaçlı Finansal Varlıklar (Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Yansıtılan Finansal Varlıklar)

Alım-satım amaçlı finansal varlıklar mali tablolara ilk alındığında alış maliyeti ile, daha sonra bilanço tarihindeki piyasa fiyatı baz alınmak suretiyle gerçeğe uygun değer ile değerlendirilir. Gerçeğe uygun değere işlem maliyetleri ilave edilmez. Örneğin; ödenen komisyonlar, danışman ücretleri, gümrük vergileri gibi. Borsada işlem gören finansal varlıklar aktif piyasası olan finansal varlıklardır. Bu varlıkların değerlendirilmesi ile ilgili ortaya çıkan değer artış veya azalışları cari dönem sonuçlarına gelir veya gider kaydedilir.

Örnek: X işletmesi 01.03.2012 tarihinde borsada finansal varlıkları işlem gören XYZ şirketinin toplam değeri 45.000 TL olan hisselerinden, banka aracılığı ile 1.000 TL komisyon ücreti ödeyerek almıştır.

01.03.2012	
ALIM SATIM AMAÇLI FİNANSAL VARLIKLAR	45.000
KOMİSYON GİDERİ	1.000
BANKALAR	46.000

31.12.2012 Tarihinde işletmenin elindeki alım satım amaçlı hisse senetlerinin tamamının borsa değeri 55.000TL' dir. Bu durumda;

31.12.2012	
ALIM SATIM AMAÇLI FİNANSAL VARLIKLAR	10.000
DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR	10.000

Örneğin; söz konusu finansal varlıklar 01.02.2013 tarihinde 60.000 TL karşılığında banka aracılığı ile 1.000TL komisyon karşılığında satıldığında, dönem sonundaki değerlemeden sonra 5.000 TL daha değer kazanarak satıldığı için aradaki fark “Finansal Varlık Satış Karları” hesabına alacak kaydedilirken zararına satıldığında ise, aradaki fark “Finansal Varlık Satış Zararları” hesabına borç kaydedilecektir.

01.02.2013		
BANKALAR	59.000	
KOMİSYON GİDERLERİ	1.000	
ALIM SATIM AMAÇLI FİNANSAL VARLIKLAR		55.000
FİNANSAL VARLIK SATIŞ KARLARI		5.000

b. Vadeye Kadar Elde Tutulacak Finansal Varlıklar

İşletmenin vadeye kadar elde tutma niyet ve imkanının bulunduğu, sabit veya belirlenebilir nitelikte ödemeler içeren ve sabit bir vadesi bulunan örneğin; devlet tahvilleri, özel sektör tahvilleri gibi finansal varlıklar, alış da gerçeğe uygun değerleri ile kayda alınır. Vadeye bağlı finansal varlıklar etkin faiz oranı kullanılarak itfa edilmiş maliyetleri üzerinden değerlendirilir (TMS, paragraf 9).

İtfa edilmiş maliyet: Standartta; finansal varlık veya finansal borcun ilk muhasebeleştirilmesi sırasında ölçülen değerinden anapara geri ödemeleri düşüldükten sonra, anılan ilk tutar ile vadedeki tutar arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan birikmiş itfa payı düşüldükten veya eklendikten ve değer düşüklüğü ya da tahsil edilememeye durumuna ilişkin her türlü indirimin yapılmasından (doğrudan doğruya veya bir karşılık hesabı kullanılarak) sonra geriye kalan tutar biçiminde tarif edilmiştir (TMS 39, paragraf 9).

Etkin faiz yöntemi: Standartta etkin faiz yöntemi; “finansal varlık veya borcun itfa edilmiş maliyetlerinin hesaplanması ve ilgili faiz gelir veya giderlerinin ilişkili olduğu döneme dağıtılması yöntemidir.

Etkin faiz oranı: Etkin faiz oranı, alacağın doğduğu andaki fiyatını tahsil edilecek tarihteki fiyatına eşitleyen faiz oranı, yani bileşik faize göre iç iskonto oranıdır (Marşap, 2006). Etkin faiz oranı, finans matematiğinde efektif faiz oranı olarak bilinmekte ve formülü $t:(1+r/c)^c$ olarak kullanılmaktadır (Başkaya & Değer, 2003). Formülde nominal faiz oranı r ile gösterilirken dönem sayısı ise c ile gösterilmektedir.

Buna göre örneğin; %10 nominal faiz oranı ile 1 TL'nin 6 aylık dönemler için efektif faiz oranı:

Birinci altı aylık dönem için efektif faiz oranı : $(0,10*6/12 =) 0,05$, getiri ise 1,05dir.

İkinci altı aylık dönem için efektif faiz oranı ise $(1+0,05*0,10*6/12)=0,0525$ getiri ise 1,1025 dir. Buna göre, efektif faiz oranı %10,25 olarak bulunur. Efektif faiz aylık olarak hesaplandığında ise efektif faiz oranı 10,47 dir. 1 TL' nin %10 nominal faiz oranından yıllık değeri 1,10 olduğuna göre hesaplamalardan da açıkça görüldüğü üzere efektif faiz oranı dönem aralıklarına bağlı olarak değişmektedir.

Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlarda değer düşüklüğü zararı meydana geldiğine ilişkin tarafsız bir göstergenin bulunması durumunda, ilgili zararın tutarı, gelecekteki tahmini nakit akışlarının (henüz oluşmamış gelecekteki kredi zararları hariç) finansal varlığın orijinal faiz oranı (diğer bir ifadeyle, ilk muhasebeleştirme sırasında hesaplanan etkin faiz oranı) üzerinden iskonto edilerek hesaplanan bugünkü değeri ile defter değeri arasındaki fark olarak ölçülür. Varlığın defter değeri, doğrudan veya bir karşılık hesabı kullanılmak suretiyle azaltılır. İlgili zarar tutarı kâr veya zararda muhasebeleştirilir (TMS 39 paragraf 63).

Örnek: İşletme 01 Ocak 2013 tarihinde 6 yıl vadeli, nominal değeri 80.000 TL, yıllık kupon ödemeli ve nominal faiz oranı % 7olan devlet tahvilini 70.000 TL'ye satın almış ayrıca, 600TL işlem maliyeti ödemiştir. Gelecek 6 yıl boyunca elde edilecek nakit girişleri ve 6. ncı yılın sonunda geri alınacak 80.000 TL'ni 70.000 TL'na eşitleyen etkin faiz oranı yaklaşık %9,67 olarak hesaplanır.

Tablo 2: Tahvil İskonto İtfa Tablosu

Yıllar	Nakit Olarak Tahsil Edilecek Faizler (a)	Faiz Gelirleri (b)	İskonto İtfa Tutarları (c)	Tahvilin Değeri (d)
	80.000x%0,7	(E) x%9,67	(b-a)	
01.01.2013				70.600
31.12.2013	5.600	6.828	1.228	71.828
31.12.2014	5.600	6.947	1.347	73.176
31.12.2015	5.600	7.078	1.478	74.653
31.12.2016	5.600	7.220	1.620	76.274
31.12.2017	5.600	7.377	1.777	78.051
31.12.2018	5.600	7.549	1.949	80.000
		43.000	9.400	

a.80.000TLx 0.07 =5.600

c.6.828-5.600

b.70.600TL x 0.09672: 6.828

d.70.600+1.228

01.02.2013	
VADEYE KADAR ELDE TUTULACAK YATIRIMLAR	70.600
BANKALAR	70.600

31.12.2013		
VADEYE KADAR ELDE TUTULACAK YATIRIMLAR	1.228	
BANKALAR	5.600	
FAİZ GELİRLERİ		6.828

31.12.2013		
VADEYE KADAR ELDE TUTULACAK YATIRIMLAR	1.347	
BANKALAR	5.600	
FAİZ GELİRLERİ		6.947

İzleyen yıllarda da benzer kayıtlar yapılmaktadır. Ancak, vadeye kadar elde tutulacak yatırım olarak sınıflandırılan 6 yıl vadeli varlıklar 5. yılının dönem sonu işlemlerinin yapıldığı 31.12.2017 tarihinde duran varlıklar grubundan çıkarılarak dönen varlıklar grubuna aktarılmaktadır. 31.12.2018 tarihli yevmiye kaydı ise şu şekilde yapılacaktır.

31.12.2013		
BANKALAR	85.600	
VADEYE KADAR ELDE TUTULACAK YATIRIMLAR		78.051
FAİZ GELİRLERİ		7.549

c. Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar

Belirli bir süre gözetilmeksizin elde tutulan finansal araçlardan olan satılmaya hazır finansal varlıklar için iki ayrı değerlendirme ve muhasebeleştirme yöntemi vardır. Gerçeğe uygun değeri saptanabilen satılmaya hazır finansal varlıklar gerçeğe uygun değer ile değerlendirilir. Satılmaya hazır finansal varlığa ilişkin olarak ortaya çıkan kazanç ve kayıplar (değer düşüklüğü zararları ve kur farkı kazanç ve kayıpları hariç olmak üzere), finansal varlık finansal durum tablosu (*bilanço*) dışı bırakılıncaya kadar diğer kapsamlı gelir içerisinde (özkaynaklarda) muhasebeleştirilir (55 b).

- Satılmaya hazır özkaynağa dayalı finansal varlıklardan kaynaklanan temettüler kar veya zararda muhasebeleştirilir (55 b).
- Etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan faizler kâr veya zararda muhasebeleştirilir (55 b).

- Satılmaya hazır finansal varlıkların elden çıkarılması durumunda, kazanç veya kaybın hesaplanmasında diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmiş bulunan her türlü birikmiş kazanç veya kayıplar da dikkate alınır. Varlığın finansal durum tablosu dışı bırakılması sonucunda, defter değeri ve elde edilen tutar ile diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmiş bulunan her türlü birikmiş kazanç veya kaybın arasındaki fark kar veya zararda muhasebeleştirilir. Daha önceden diğer kapsamlı gelir içerisinde muhasebeleştirilmiş bulunan birikmiş kazanç veya kayıplar yeniden sınıflandırma düzeltmesi olarak özkaynaklardan çıkarılarak kar veya zarar içerisinde yeniden sınıflandırılır² (TMS 39, paragraf 55 b).
- Satılmaya hazır olarak sınıflandırılmış özkaynağa dayalı finansal araçlara yapılan yatırımlarla ilgili olarak kâr veya zararda muhasebeleştirilmiş bulunan değer düşüklüğü zararları, kâr veya zarar aracılığıyla iptal edilmez (TMS 39, Paragraf 69).
- Sonraki bir dönemde, satılmaya hazır olarak sınıflandırılan bir borçlanma aracının gerçeğe uygun değerinin yükselmesi ve söz konusu yükselmenin değer düşüklüğü zararının muhasebeleştirilmesinden sonra meydana gelen bir olay ile tarafsız bir şekilde ilişkilendirilebilmesi durumunda, ilgili değer düşüklüğü zararı iptal edilir ve iptal edilen tutar kâr veya zararda muhasebeleştirilir (TMS 39, paragraf 70).

Örnek: İşletme 10.04.2012 tarihinde piyasada işlem gören ve nominal değeri 5 TL olan 1.000 adet hisse senedini 30 TL' den aracı kurum yoluyla 300 TL komisyon ödeyerek almıştır. Dönem sonunda hisse senetlerinin değeri 32 TL olarak gerçekleşmiştir. 10.04.2013 tarihinde hisselerin tamamı 40 TL' den satılmıştır.

İşletme alış işlemini gerçekleştirdikten sonra dönem sonunda, realize olmamış ancak gerçeğe uygun değer farkında ortaya çıkan kazancı özkaynaklarda diğer kapsamlı gelirin altında muhasebeleştirir. Yeni dönem olan 10.04.2013 tarihinde ise, senetlerin tamamını birim fiyatı 40 TL den satmış ve kazanç tutarı 9.700 TL olarak gelir tablosunda gösterilmiştir.

10.04.2012	
SATILMAYA HAZIR FİNANSAL VARLIKLAR	30.300
BANKALAR	30.300
Alış İşlemi	

31.12.2012	
SATILMAYA HAZIR FİNANSAL VAR.	1.700
FİNANSAL VAR. DEĞER. FARKLARI	1.700

² (bakınız TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu, 2008 yılında yayımlanan)

10.04.2013

_BANKALAR	40.000	
FİNANSAL VAR. DEĞER. FARKLARI	1.700	
SATILMAYA HAZIR FİNANSAL VARLIKLAR		32.000
FİNANSAL VARLIKLAR SATIŞ KARI		9.700

d. Gerçeğe Uygun Değeri Güvenilir Bir Şekilde Ölçülemeyen Finansal Varlıklar (Özkaynağa Dayalı Finansal Araçlar)

Aktif bir piyasada işlem görmeyen ve gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen özkaynağa dayalı finansal varlıklar maliyet bedeli ile ölçümlenmektedir. Gerçeğe uygun değerinden gösterilemeyen, borsaya kayıtlı olmayan özkaynağa dayalı finansal araçlara ilişkin değer düşüklüğü zararının oluştuğuna yönelik tarafsız bir göstergenin bulunması durumunda ilgili değer düşüklüğü hesaplanarak kayda alınır. Bu tür değer düşüklüğü zararları sonraki dönemlerde iptal edilemez (TMS 39, paragraf 66).

5. Borsa İstanbul 100 Endeksindeki Şirketlerde Değerleme

Bu bölümde, Borsa İstanbul 100 Endeksindeki şirketlerin TMS 39 Finansal Araçlar; Muhasebeleştirme ve Değerleme standardına uygun olarak finansal araçlarını gerçeğe uygun değerle değerlemeleri konusundaki uygulamaları ve değerlendirme sonucunda oluşan farkları nasıl raporladıkları araştırılmıştır. Bu amaçla, Borsa İstanbul 100 Endeksindeki mali sektördeki şirketler hariç imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, eğitim sağlık spor, ulaştırma haberleşme ve depolama sektörlerindeki 63 şirketten 8 şirketin verilerine ilgili sayfalardan ulaşılamadığından 56 şirketin mali tabloları incelenmiştir. Çalışmada şirketlerin 2005-2012 yıllarını kapsayan 8 yıllık verileri esas alınmıştır. 2005-2009 yıllarını kapsayan veriler Borsa İstanbul web sayfasından (imkb.gov.tr),³ 2009-2012 yılları kapsayan veriler ise Kamuyu Aydınlatma Platformu web adresinden edinilmiştir.⁴

Şirketlerin mali tabloları, araştırma döneminin ilk yılı olan 2005’de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu olarak yayımlanan muhasebe ve raporlama ilkelerine (SPK XI No 25 “Sermaye Piyasalarında Muhasebe Standartları) uygun olarak hazırlanmıştır.” Bu Tebliğde, alternatif olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından çıkarılmış olan muhasebe standartlarının (UMS/UFRS) uygulanmasının da, SPK muhasebe standartlarına uyulmuş sayılacağı belirtilmiştir. SPK, 17 Mart 2005 tarihinde almış olduğu bir kararla, Türkiye’de faaliyette bulunan ve SPK Muhasebe Standartları’na uygun mali tablo hazırlayan şirketler için, 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere enflasyon muhasebesi uygulamasının gerekli olmadığını ilan etmiştir. Dolayısıyla şirketlerin mali tablolarında, 1 Ocak 2005 tarihinden başlamak kaydıyla, IASB tarafından yayımlanmış 29 No’lu “Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama”

³ <http://www.imkb.gov.tr/FinancialTables/companiesfinancialstatements.aspx>

⁴ Sermaye Piyasası Kurulu’nun (Kurul) 24/12/2009 tarih ve 37/1147 sayılı kararı çerçevesinde, 01.01.2010 tarihinden itibaren şirketler tarafından Kurul ve Borsa Mevzuatı çerçevesinde kamuya duyurulması gereken tüm bildirimler sadece Kamuyu Aydınlatma Platformu’na (KAP) gönderildiğinden 2009 yılından itibaren kamuya duyurulan bildirimler sadece KAP’ta yer almaktadır.

standartı (“UMS 29”) uygulanmamış, dolayısıyla bilançolarda özkaynaklar içinde gerçeğe uygun değer artış/azalışları dışında enflasyon düzeltme farklarının yer alması söz konusu olmamıştır.

Çalışma kapsamındaki 56 şirketten 37 şirketin finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerlemedikleri tespit edilmiştir. 19 şirket ise, finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerlemektedir. Şirketler ve faaliyet gösterdikleri sektörler tablo 3 de verilmiştir.

Yapılan çalışmada, 37 şirketin bilanço dipnotlarında, bu şirketlerin yönetimi tarafından, kasa ve bankalardan alacaklar, diğer finansal aktifler ve kısa vadeli finansal borçlar da dahil olmak üzere etkin faizle iskonto edilmiş maliyet bedeli ile gösterilen finansal aktiflerin ve borçların gerçeğe uygun değerlerinin kısa vadeli olmaları ve muhtemel zararların önemsiz miktarda olabileceği düşünülerek kayıtlı değerlerine yakın olduğunun kabul edildiği açıklaması bulunmaktadır. Bu şirketler, finansal varlıklarının gerçeğe uygun değerinin olmadığı ve gerçeğe uygun değer hesaplanmasında kullanılan diğer yöntemlerin uygun olmaması veya işlememesi durumunda ve ayrıca, gerçeğe uygun değer tahminin yapılamaması ve güvenilir bir şekilde ölçülemeyeceği hallerde finansal varlıklarını maliyet bedeliyle gösterdiklerini belirtmektedir.

Aynı şirketler, ana ortaklığın doğrudan ve dolaylı olarak toplam oy haklarının %20'nin altında olduğu veya %20'nin üzerinde olmakla birlikte önemli bir etkiye sahip olmadığı veya mali tablolar açısından önemlilik teşkil etmeyen, teşkilatlanmış piyasalarda işlem görmeyen ve gerçeğe uygun değerleri güvenilir bir şekilde belirlenemeyen satılmaya hazır finansal varlıklarını, maliyet bedelleri üzerinden, varsa, değer kaybı ile ilgili karşılık düşüldükten sonra göstermektedirler.

Satılmaya hazır finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerleyen 19 şirket; 2005'den itibaren TMS 39 gereği (İştirak ve bağlı ortaklıklar gibi) satılmaya hazır finansal varlıklar grubunda raporladığı finansal varlıklarını, 31 Aralık 2004 tarihine kadar ülkemizdeki uygulamalar doğrultusunda maliyet değeri ile değerlemiş ve bunlara ilişkin kazanç ve kayıpları gelir tablosunda muhasebeleştirmiştir. Şirketler, 2005'den itibaren TMS 39 gereklerine uyum için muhasebe politikasındaki değişikliği standardın belirlediği şekilde geriye dönük olarak uygulamış ve bu doğrultuda önceki dönemlere ilişkin karşılaştırmalı tutarları yeniden düzenlemiştir. Bu düzeltmenin sonucu, 1 Ocak 2005 tarihindeki önceden raporlanan birikmiş karlar azaltılmış, finansal durum tablosunda özkaynaklar altında “Finansal Varlıklar Değer Artış Fonu Hesabı” aynı tutarda arttırılmıştır.

19 şirket satılmaya hazır finansal varlıklarını ilk kayda alımdan sonra müteakip değerlemesini, gerçeğe uygun değer üzerinden yapmaktadır. Finansal varlıklar için aktif bir piyasanın (borsada işlem görmeyen menkul kıymetler) bulunmaması durumunda, şirketler ilgili finansal varlığın gerçeğe uygun değerini, değerlendirme yöntemleri kullanarak hesaplamaktadır. Bu yöntemler piyasa verilerinden yararlanarak muvazaasız benzer işlemlerin kullanılmasını, benzer enstrümanların gerçeğe uygun değerlerinin referans alınmasını indirgenmiş nakit akımları analizini ve opsiyon fiyatlandırma modelleri yöntemlerini içerir.

Aktif piyasalarda kote pazar fiyatları olan varlıkların gerçeğe uygun değerleri, güvenilir bir şekilde hesaplanarak mali tablolara yansıtılmaktadır. Gerçeğe uygun değerdeki değişikliklerden kaynaklanan kar ya da zarar, ilgili varlıklar satılana, nakde dönüşene veya başka bir şekilde elden çıkarılana veya değer düşüklüğüne maruz kalana kadar gerçekleşmemiş gelir olarak (net) özkaynaklar içinde “Finansal Varlık Değer Artış Fonu” altında muhasebeleştirilirken, özkaynak değişim tablosunda ertelenmiş vergi etkisi de dikkate alınarak net olarak yer almıştır. Şirketler

Tablo 3: Çalışmada Kapsamındaki Sektör ve Şirketler

SEKTÖRLER	FINANSAL VARLIKLARINI GERÇEĞE UYGUN DEĞERLE DEĞERLEYEN ŞİRKETLER
BİLGİSAYAR ELEKTRİK ELEKTRONİK BEYAZ EŞYA	Arçelik Anonim Şirketi Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
CAM KİMYA TEMİZLİK VE KOZMETİK ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ	Trakya Cam Sanayii A.Ş.
Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş. Bağfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. Ege Gübre Sanayii A.Ş. Gübre Fabrikaları .A.Ş	
DEMİR-ÇELİK METAL VE MAKİNA İMALAT SEKTÖRÜ	Çemtaş Çelik Makina Sanayi T.A.Ş.,
Ereğli demir Çelik Fabrikaları t. A.Ş. Borusan Mannesmann Boru Sanayi ve Ticaret A.Ş. İzmir Demir Çelik Sanayii A.Ş. Kardemir Karabük Demir Çelik Sanayi T.A.Ş.	
ELEKTRİK ÜRETİMİ VE ELEKTRİK MALZEMELERİ SEKTÖRÜ	
Akenerji elektrik Üretim A.Ş. Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş	
GAZETE TV REKLAMCILIK VE KAĞIT MATBAA SEKTÖRÜ	
Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. Koza Anadolu Metal Madencilik İşletmeleri A.Ş.	
GIDA	Ülker Bisküvi Sanayi A.Ş. Coca-Cola İçecek Anonim Şirketi
Banvit Bandırma Vitaminli Yem Sanayii Anonim Şirketi	Enka İnşaat ve Sanayi A.Ş. Göлтаş Göller Bölgesi Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.
İNŞAAT VE YAPI MALZEMELERİ SEKTÖRÜ	
Afyon Çimento Sanayi T.A.Ş. Konya Çimento Sanayii A.Ş.	

Tablo 3 devam

KUYUMCULUK MADENCİLİK SEKTÖRÜ Park Elektrik Madencilik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Goldaş Kuyumculuk Sanayi İthalat İhracat A.Ş.	
OTOMOTİV-LASTİK VE YAN SANAYİ SEKTÖRÜ Ege Endüstri ve Ticaret A.Ş. Goodyear Lastikleri T.A.Ş. Karsan Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.. Mutlu Akü ve Malzemeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş. Brisa BridgestOne Sabancı Lastik Sanayi ve T.A.Ş	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş. Otokar Otobüs Karoseri Sanayi A.Ş. Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş. Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
PERAKENDE PAZARLAMA SEKTÖRÜ BİM Birleşik Mağazalar A.Ş. Boynar Büyük Mağazacılık A.Ş.	MİGROS Türk Ticaret A.Ş.
SAĞLIK SEKTÖRÜ DEVA Holding A.Ş.	EİS Eczacıbaşı İlaç, Sınai ve Finansal Yatırımlar Sanayi ve T.A.Ş.
TAŞIMACILIK SEKTÖRÜ Net Turizm Ticaret ve Sanayi A. Ş.	Türk Hava Yolları A.O.
TEKSTİL SEKTÖRÜ Menderes Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Advansa Sasa Polyester Sanayi A.Ş.
SPOR SEKTÖRÜ Fenerbahçe Futbol A.Ş. Galatasaray Sportif Sanayi ve Ticari Yatırımlar A.Ş. Besiktas Futbol Yatırımları Sanayi ve Ticaret A S	Trabzonspor Sportif Yatırım ve Ticaret A.Ş.
PETROL SEKTÖRÜ Turcas Petrol A.Ş. Petkim Petrokimya Holding A.Ş.	Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
TELEKOMÜNİKASYON SEKTÖRÜ Türk Telekomünikasyon A.Ş. Nortel Networks Netaş Telekomünikasyon A.Ş.	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.
HOLDİNG İhlas Holding A.Ş.	

doğrudan özkaynakta muhasebeleştirilen satılmaya hazır finansal varlığın değerinin düştüğüne ilişkin tarafsız göstergelerin bulunması durumunda, doğrudan özkaynakta muhasebeleştirilmiş bulunan toplam zararı, ilgili finansal varlık bilanço dışı bırakılmamış dahi olsa özkaynaktan çıkararak gelir tablosuna aktarmıştır.

Bu varlıklar mali tablolardan çıkarıldığında ise, birikmiş gerçeğe uygun değer farkları, dönemin gelir ve gider hesapları ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin X Şirketinde 31 Aralık..... tarihli mali tablolarında, sermayesinin % 11'ine sahip olduğu iştiraki satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflayan bir şirkete ait hisse senetlerinin tamamı bir sonraki yıl Haziran ...'de 1,347,500 Amerikan Doları karşılığı satılmış bulunmaktadır. Yasal kayıtlardaki defter değeri ile satış değeri arasında oluşan 1,107,804 TL tutarındaki kazanç, - gelir tablosunda "Diğer Faaliyetlerden Gelir/Gider" içinde diğer gelirler altında "İştirak Satış Karı" olarak muhasebeleştirilmektedir.

Satılmaya hazır menkul değerler üzerinden etkin faiz metodu kullanılarak hesaplanan faiz tutarı, faiz geliri olarak muhasebeleştirilirken, alınan temettüler ise alındığı tarihte temettü gelirleri içerisinde gösterilmektedir. Satılmaya hazır finansal varlık olarak sınıflandırılan özkaynak araçlarına yönelik yatırımlardan kaynaklanan ve gelir tablosunda muhasebeleştirilen değer düşüş karşılıkları, sonraki dönemlerde gelir tablosundan iptal edilmemektedir. Satılmaya hazır olarak sınıflandırılan özkaynak araçları haricinde, değer düşüklüğü zararı sonraki dönemde azalır ve azalış değer düşüklüğü zararının muhasebeleştirilmesi sonrasında meydana gelen bir olayla ilişkilendirilebiliyorsa, önceden muhasebeleştirilen değer düşüklüğü zararı gelir tablosunda iptal edilebilmektedir.

Şirketlerin doğrudan ve dolaylı pay toplamı %20 veya %20'nin üzerinde olmakla birlikte şirketin önemli bir etkiye sahip olduğu ve mali tablolar açısından önemlilik teşkil eden iştirakler, özsermaye yöntemi kullanılarak konsolide mali tablolara yansıtılmıştır. Özsermaye yönteminde iştiraklerin kar ve zararından iştirak edenin payına düşen kısmı gelir tablosuna, iştiraklerin finansal varlık değer artış fonu ve yabancı para çevirim farkları gibi özsermaye kalemlerindeki değişimlerin iştirak edenin payına düşen kısmı ise özsermayesine yansıtılmaktadır. İştiraklerin net varlıklarında ana ortaklığın payına düşen kısma isabet eden tutar bilançoda gösterilmiştir. Uzun vadeli değer düşüklüğünün tespiti durumunda karşılık ayrılmıştır.

Şirketlerin toplam oy haklarının %50'nin üzerinde olmakla birlikte, şirketin finansal pozisyonu, faaliyet sonuçları ve net varlıkları üzerinde önemlilik teşkil etmeyen bağlı ortaklıkları konsolidasyon kapsamına alınmamıştır. Bağlı ortaklıkların net varlıklarında ve faaliyet sonuçlarında ana ortaklık dışı paya sahip hissedarların payları, konsolide bilanço ve gelir tablosunda "ana ortaklık dışı paylar" olarak gösterilmiştir.

6. Sonuç

TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı'na göre gerçeğe uygun değer muhasebesi ile, yatırımcılar için hisse senedi ve menkul kıymetler borsasında değerlemeler yeniden gözden geçirilerek gerçeğe uygun değere verilen önem artmaktadır. Tarihsel değerleme metodları ise, daha çok aktif piyasası olmayan ve benzer varlıklar ile eşleştirilme imkanı bulunmayan durumlarda kullanılmaktadır. Gerçeğe uygun değer yaklaşımı, her değerlendirme sürecinde bazı realize olmamış kâr ya da zararın kayıtlanmasını gerektirmektedir. Finansal varlıklara göre değişmekle birlikte değer değişikliğinden kaynaklanan kâr veya zararlar direkt gelir tablosuna yansıtılmakta yada öz kaynak unsuru olarak muhasebeleştirilmektedir. Dolayısıyla, değerlendirme işlemi finansal bilgi kullanıcılarının tamamını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.

Çalışmada; Türkiye’de Borsa İstanbul 100 Endeksinde faaliyet gösteren şirketlerin finansal varlıklarının TMS 39’a göre değerlendirme ve raporlama konusundaki uygulamaları incelenmiş, gerçeğe uygun değer kullanılması sonucu ortaya çıkan değer artış ve azalışlarının özkaynaklarda raporlanması sorgulanmıştır. Finansal yapıları, muhasebe uygulamaları özellik arz eden mali sektörde faaliyet gösteren firmalar araştırma dışında tutularak benzer kayıtlama yapan imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret, eğitim sağlık spor, ulaştırma haberleşme ve depolama sektörlerindeki 56 şirket değerlendirmeye alınmıştır. Bu 56 şirketin 2005-2012 yıllarına ait mali tabloları incelendiğinde 37 şirket; finansal varlıklarının gerçeğe uygun değerinin olmadığı ve gerçeğe uygun değer hesaplanmasında kullanılan diğer yöntemlerin uygun olmaması veya işlememesi durumunda ve ayrıca, gerçeğe uygun değer tahminin yapılamaması ve güvenilir bir şekilde ölçülemediği hallerde finansal varlıklarını maliyet bedeliyle gösterdiklerini belirtmektedir.

19 şirketin finansal varlıklarını gerçeğe uygun değerle değerledikleri ve değerlendirme farklarını özkaynaklardaki değerlendirme fonunda tuttukları, sermayeye ilave etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu şirketlerde piyasa fiyatı bulunmayan veya piyasa fiyatının belirleyici olmadığı menkul kıymetler için gerçeğe uygun değer, benzer yatırım araçlarının cari piyasa değerlerine veya yakın zamanda piyasada oluşmuş fiyatlara dayanılarak, iskonto edilmiş nakit akım analizi, opsiyon fiyatlandırma modelleri gibi değerlendirme yöntemleri kullanılarak belirlenmiştir. Ancak, gerçeğe uygun değer belirlenmesinde kullanılan piyasa verilerinin yorumlanmasına gerek duyulmaktadır. Bu nedenle, raporlarda sunulan tahminler şirketlerin varlıklarını elden çıkarması durumunda cari piyasa koşullarında elde edebileceği değerler olmayabilmektedir.

Kaynakça

- Akdogan, N., & Aydın, H. (1987). *Muhasebe teorileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No: 98. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 44.
- Akdoğan, N. (2001). IAS 39 No’lu Standart hükümlerine göre menkul kıymetler ve finansal duran varlık işlemlerinde uygulanacak muhasebe politikaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 61-78.
- Altay, A. (2002). *Menkul kıymetler ve mali duran varlıkların muhasebeleştirme esaslarının uluslararası muhasebe standartları ve Türkiye uygulamaları açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- Başkaya, Z., & Değer, A. (2003). *Finans matematiği*. Bursa: Ekin Kitabevi .
- Brandon, K. L. (2004). Fair value in financial reporting. SIA research reports V(2). *New York Securities Industry Association*. Erişim Tarihi: 05.02.2013 <http://archives2.sifma.org/research/pdf/RsrchRprtVol5-2.pdf>.
- Gücenme, Ü. (2007). *Türkiye muhasebe standartları ve uygulamalar*. İstanbul: Türkmen kitabevi.
- Marşap, B. (2006). Finansal bir varlık olarak alacakların değerlemesi ve Türkiye muhasebe standartları açısından incelenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*,8(3).
- Örten, R., Bayırlı, R., & Altay, A. (2006). *Finansal araçların IAS39’a göre değerlendirilmesi, kaydedilmesi ve muhasebe eğitimine etkisi*. XXV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 71-124.
- Özerhan Akbulut, Y. (2008). *Vergi usul kanunundaki değerlendirme hükümlerinin Türkiye finansal raporlama standartları kapsamında değerlendirilmesi*. VI.Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu, Ankara.

- Özkan, M., & Terzi, S. (2009) Gerçeğe uygun değer ölçümünün uluslararası muhasebe standartları ve Amerikan muhasebe standartları (SFAS) açısından incelenmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 92, 19.
- Peri, E. (2000). UMS 39: Finansal enstrümanların muhasebeleştirilmesi ve ölçümü. *Active Bankacılık ve Finans Makaleleri – IV Active Line Yayıncılık*, 39.
- Poon, W. W. (2004). Using fair value accounting for financial instruments. *American Business Review*, 22(1), 39-41.
- Şensoy, N. (2003). *Değerleme esaslarında eğilim ve etkileşimler*. XXII.Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 3-4.
- Tokay, H., Deran, A., & Aktaş, R. (2005) *Uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında gerçeğe uygun değer yaklaşımı ve muhasebe uygulamalarına etkisi*. XIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Muhasebe Ortamında Güncel Gelişmeler ve Muhasebe Eğitimine Etkileri,11-12.